Korene Identity

príbeh slovenskej štátnosti od Veľkej Moravy po moderný štát

MINISTERSTVO OBRANY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Za obsah tohto dokumentu je výlučne zodpovedný Mravenisko .

Obsah

Úvod ... 4
Korene slovenskej štátnosti – historický prehľad ... 5
Veľká Morava ... 5
Slovensko v rámci Uhorského kráľovstva (10. storočie – začiatok 16. storočia) ... 6
Slovensko na prahu novoveku a v období habsburskej monarchie (1526 – 1790) ... 7
Formovanie moderného slovenského národa (koniec 18. – 19. storočia) ... 8
Vznik Československej republiky a Slovensko v medzivojnovom období (1918 – 1938) ... 9
Slovenská republika (1939 – 1945) ... 11
Odboj a Slovenské národné povstanie (1944) ... 12
Slovensko po 2. svetovej vojne (1945 – 1948) ... 14
Rozpad federácie a vznik Slovenskej republiky (1992 – 1993) ... 18
Ústava Slovenskej republiky – základ štátnosti a právneho poriadku ... 19
Štruktúra a hodnotový základ ústavy ... 20
Základné princípy štátu ... 21
Trojdelenie moci a systém bŕzd a protiváh ... 22
Základné práva a slobody ... 23
Konštitucionalizmus a rigidita ústavy ... 23
Záver ... 24
Štátne symboly Slovenskej republiky ... 25
Historický vývoj štátnych symbolov ... 26
Štátny znak Slovenskej republiky ... 26
Štátna vlajka Slovenskej republiky ... 27
Štátna pečať Slovenskej republiky ... 28
Štátna hymna Slovenskej republiky ... 29
Ochrana a dôstojné používanie štátnych symbolov ... 29
Štátne sviatky, dni pracovného pokoja a pamätné dni Slovenskej republiky ... 30
Druhy významných dní v Slovenskej republike ... 30
Význam sviatkov v modernej spoločnosti ... 31
Prehľad vybraných štátnych sviatkov a pamätných dní Slovenskej republiky ... 32
Významné lokality ... 36

Kategória 1: Symbolické miesta štátnosti 36
Kategória 2: Historické míľniky a formujúce udalosti 39
Kategória 3: Miesta pamäti a etického odkazu 40
Kategória 4: Kultúrne a inštitucionálne centrá 42
Kategória 5: Regionálne nositele identity 43
Záver 47
Zdroje 48

Úvod

Národná identita každého štátu sa formuje v priebehu dlhodobého historického vývoja. Je výsledkom politických udalostí, kultúrnych tradícií, spoločenských zmien či hodnotových predstáv, ktoré postupne vytvárajú historickú pamäť a kolektívne vedomie spoločnosti. V prípade Slovenska je tento proces úzko spätý s vývojom štátnosti, zápasmi o národné práva, formovaním moderného národa a budovaním demokratických inštitúcií.

Projekt Korene identity sa zameriava na základné historické, politické a kultúrne aspekty, ktoré formovali identitu Slovenskej republiky. Jeho cieľom je predstaviť vývoj slovenskej štátnosti v širších historických súvislostiach, od ranostredovekých počiatkov politickej organizácie na území dnešného Slovenska, cez obdobie Uhorského kráľovstva, formovanie moderného slovenského národa v 19. storočí, vznik Československej republiky, dramatické udalosti 20. storočia až po vznik samostatnej Slovenskej republiky v roku 1993.

Osobitná pozornosť je venovaná ústavným princípom moderného slovenského štátu, štátnym symbolom a významným sviatkom, ktoré predstavujú dôležité prvky symbolickej identity krajiny. Súčasťou projektu je aj prehľad významných miest historickej pamäti a kultúrnych inštitúcií, ktoré zohrávajú významnú úlohu pri formovaní historického vedomia a uchovávaní národného dedičstva.

Cieľom projektu je priblížiť historické korene slovenskej štátnosti a ukázať, že identita moderného štátu nevzniká náhle, ale je to výsledok dlhodobého historického procesu. Poznanie týchto súvislostí prispieva k lepšiemu porozumeniu súčasnej podoby Slovenskej republiky ako demokratického a suverénneho štátu zakotveného v európskom politickom a kultúrnom priestore.

Korene slovenskej štátnosti – historický prehľad

Veľká Morava

Začiatky štátneho vývinu na území dnešného Slovenska siahajú do obdobia príchodu Slovanov na prelome 5. a 6. storočia. Slovania sa usadili v Karpatskej (Dunajskej) kotline a postupne vytvárali stabilné sídelné štruktúry. V 6. storočí sa dostali pod nadvládu kočovných Avarov, čo výrazne ovplyvnilo politické pomery v regióne.

Prvý známy pokus o politické zjednotenie slovanských kmeňov bola Samova ríša (623 – 658), ktorá vznikla ako obranný zväz proti Avarom. Hoci išlo o dočasný útvar, predstavoval dôležitý krok smerom k organizovanej politickej moci Slovanov v strednej Európe.

V priebehu 8. a začiatkom 9. storočia sa na území dnešného Slovenska formovali dve významné kniežatstvá – Moravské a Nitrianske (jeho knieža Pribina je spojený s prvými prejavmi prijímania kresťanstva). Zjednotením Nitrianskeho a Moravského kniežatstva v roku 833 vznikla Veľká Morava, ktorej zakladateľom bol Mojmír I. a ktorý položil základy prvého skutočne stabilného štátneho celku Slovanov v tomto priestore. Veľká Morava sa postupne stala dôležité politické a kultúrne centrom strednej Európy.

Významným medzníkom vo vývoji štátnosti bolo obdobie vlády kniežaťa Rastislava. Ten sa usiloval o upevnenie nezávislosti od Franskej ríše a v roku 863 požiadal byzantského cisára o vyslanie misionárov. Na Veľkú Moravu tak prišli solúnski bratia Konštantín (Cyril) a Metod. Ich misia mala zásadný kultúrny a politický význam. Vytvorili prvé slovanské písmo (hlaholiku) a preložili liturgické texty do staroslovienčiny. Zavedenie slovanského jazyka do bohoslužby posilnilo kultúrnu samostatnosť a upevnilo postavenie Veľkej Moravy.

Za vlády Svätopluka dosiahla Veľká Morava najväčší územný rozsah a politický vplyv. Štát sa rozšíril aj do ďalších oblastí strednej Európy a stal sa rešpektovanou mocnosťou. Vnútorné mocenské boje po Svätoplukovej smrti a vonkajší tlak starých Maďarov prenikajúcich do Karpatskej kotliny však postupne viedli k oslabeniu a začiatkom 10. storočia aj k zániku Veľkej Moravy.

Napriek svojmu relatívne krátkemu trvaniu predstavuje Veľká Morava kľúčový medzník v dejinách slovenskej štátnosti. Položila základy politickej organizácie, prijatia kresťanstva a kultúrnej identity, ktoré sa stali trvalou súčasťou historickej pamäti a symbolického dedičstva Slovenska.

Slovensko v rámci Uhorského kráľovstva (10. storočie – začiatok 16. storočia)

Po zániku Veľkej Moravy na začiatku 10. storočia sa územie dnešného Slovenska postupne stalo súčasťou formujúceho sa Uhorského kráľovstva. Príchod starých Maďarov do Karpatskej kotliny znamenal v stredoeurópskom priestore zásadnú politickú zmenu. Pôvodne kočovné kmene sa postupne usadili, prijali kresťanstvo a vytvorili v strednej Európe stabilný štátny a politický útvar.

Kľúčovú úlohu pri formovaní Uhorského kráľovstva zohral Štefan I. (1000/1001 – 1038), ktorý prijatím kráľovskej koruny začlenil Uhorsko medzi najvýznamnejšie štáty akceptované svetskými aj duchovnými autoritami západnej Európy. Vytvoril základnú správnu štruktúru krajiny – územie rozdelil na komitáty (hradské španstvá, resp. župy), spravované kráľovskými úradníkmi.

V priebehu 12. a 13. storočia sa uhorský štát stabilizoval, no zároveň sa menil charakter panovníckej moci. Významný medzník predstavovala Zlatá bula z roku 1222, ktorá obmedzila kráľovskú moc a potvrdila práva šľachty. Táto listina sa stala základom stavovského usporiadania krajiny a výrazne ovplyvnila ďalší politický vývoj.

Silný zásah do vnútorných pomerov priniesol tatársky vpád v rokoch 1241 – 1242. Rozsiahle spustošenie krajiny viedlo k výstavbe kamenných hradov a k posilneniu obranného systému. Zároveň sa urýchlil proces udeľovania mestských privilégií. Mestá na území dnešného Slovenska, najmä banské mestá ako Banská Štiavnica či Krupina, sa stali hospodárskymi centrami kráľovstva a podieľali sa na diaľkovom obchode, na vývoze surovín, vína, koní či hovädzieho dobytka.

Na prelome 13. a 14. storočia došlo k oslabeniu centrálnej moci a k vzostupu mocných veľmožov. Stabilizáciu priniesol až nástup Anjouovcov. Karol Róbert uskutočnil rozsiahle reformy v oblasti financií, správy a banskej výroby, čím posilnil kráľovskú moc a hospodársku základňu štátu. Jeho nástupca Ľudovít I. Veľký na tieto reformy nadviazal a upevnil medzinárodné postavenie kráľovstva.

Vrchol stredovekej panovníckej moci predstavovala vláda Mateja Korvína (1458 – 1490). Zaviedol účinnejšiu správu a administratívu a snažil sa centralizovať štát. Tiež sa osobne angažoval pri vzniku univerzity, ktorá vstúpila do dejín ako Academia Istropolitana. Po jeho smrti však nasledovalo obdobie oslabovania centrálnej autority. Za vlády Jagelovcov sa prejavila slabosť panovníckej moci, vnútorné rozpory medzi šľachtou a nedostatočná obranyschopnosť štátu. Rozhodujúci zlom predstavovala porážka uhorského vojska v bitke pri

Moháči roku 1526, ktorá otvorila Osmanom vstup do Uhorska a znamenala koniec stredoveku v Uhorsku a začiatok nového obdobia politických premien v strednej Európe.

Slovensko na prahu novoveku a v období habsburskej monarchie (1526 – 1790)

Porážka uhorského vojska v bitke pri Moháči roku 1526 znamenala zásadný zlom v pomere síl v strednej Európe. Smrť kráľa Ľudovíta II. otvorila boj o uhorský trón, z ktorého napokon vyšiel víťazne Ferdinand I. Habsburský. Uhorsko sa postupne stalo súčasťou habsburskej monarchie.

V dôsledku tureckej expanzie sa krajina rozdelila na tri časti: územia obsadené Osmanskou ríšou, Sedmohradsko a tzv. Kráľovské Uhorsko pod vládou Habsburgovcov. Práve jeho jadro sa nachádzalo na území dnešného Slovenska. Bratislava sa stala miestom všetkých dôležitých úradov, správnych a cirkevných inštitúcií, Trnava zase miestom ostrihomskej kapitoly. Slovensko tak nadobudlo nový politický význam ako centrum správy a obrany zvyšného uhorského štátu.

Obdobie 16. a 17. storočia bolo poznačené neustálymi vojenskými konfliktmi s Osmanskou ríšou, ale aj vnútornými stavovskými povstaniami uhorskej šľachty proti centralizačným snahám Habsburgovcov. Povstania (Bočkajovo, Betlenovo, Rákociho a ďalších) mali často aj náboženský rozmer, keďže reformácia výrazne zasiahla mestské i šľachtické prostredie na území Slovenska. Šírenie protestantizmu vyvolalo protireformačné opatrenia a postupnú rekatolizáciu, čo ešte viac prehlbovalo napätie medzi panovníkom a stavmi.

Konsolidáciu pomerov priniesol až začiatok 18. storočia po potlačení posledného veľkého stavovského povstania Františka II. Rákociho (1711). Nasledujúce obdobie je spojené s nástupom osvietenského absolutizmu.

Za vlády Márie Terézie a Jozefa II. prešla monarchia rozsiahlymi reformami, ktoré smerovali k budovaniu moderného centralizovaného štátu. Reforma školstva (Ratio educationis), zriaďovanie nových škôl a odborných inštitúcií, reorganizácia správy, úprava daňového systému a urbárska regulácia zásadne zmenili fungovanie spoločnosti. Tolerančný patent (1781) priniesol zrovnoprávnenie troch náboženstiev a patent o zrušení nevoľníctva (1785) právo slobodného sťahovania.

Tieto reformy položili základy moderného štátneho celku a vytvorili predpoklady pre formovanie občianskej spoločnosti. Územie Slovenska sa tak v rámci habsburskej monarchie postupne modernizovalo a menil sa jeho politický, hospodársky aj kultúrny vývoj.

Formovanie moderného slovenského národa (koniec 18. – 19. storočia)

Na konci 18. storočia sa začal proces formovania moderného slovenského národa, označovaný ako slovenské národné obrodenie. V jeho centre stála vzdelaná inteligencia, medzi nimi učitelia, kňazi, spisovatelia a študenti, ktorí reagovali na modernizačné reformy osvietenského absolutizmu aj na silnejúce národné hnutia v Európe.

Prvá generácia obrodencov vychádzala z myšlienok osvietenstva a josefinizmu. Usilovala sa o šírenie vzdelanosti, rozvoj kultúry a riešenie jazykovej otázky. Významný krok bola kodifikácia spisovnej slovenčiny Antonom Bernolákom, ktorá predstavovala prvý pokus vytvoriť jednotný jazykový základ slovenského národného života. Obrodenci zdôrazňovali starobylosť Slovákov, nadväzovali na veľkomoravskú a cyrilo-metodskú tradíciu a zakladali učené spoločnosti a kultúrne spolky.

V prvej polovici 19. storočia nastúpila štúrovská generácia, ktorá posunula národné hnutie do modernej politickej roviny. Ľudovít Štúr spolu s J. M. Hurbanom a M. M. Hodžom v roku 1843 kodifikovali novú podobu spisovnej slovenčiny, čím položili základ jazykovej jednoty Slovákov a myšlienke slovenskej národnej svojbytnosti. Vo významnej miere sa venovali ľudovej slovesnosti, ľudovej kultúre a jazyku. Vznikli prvé slovenské politické noviny a programové dokumenty formujúce požiadavky národnej rovnoprávnosti. V roku 1844 vznikol v Liptovskom Mikuláši najvýznamnejší celonárodný kultúrny spolok Slovákov Tatrín.

Revolučné roky 1848 – 1849 predstavovali prvý otvorený politický pokus Slovákov presadiť svoje národné požiadavky. Slovenské národné zhromaždenie prijalo Žiadosti slovenského národa, v ktorých sa požadovala sloboda tlače, volebného práva, zrušenie poddanstva či používanie slovenčiny na úradoch a školách. Hoci revolúcia nepriniesla okamžité naplnenie týchto cieľov, znamenala zásadný krok k politickému uvedomeniu národa.

Po porážke revolúcie nasledovalo obdobie neoabsolutizmu, ktoré dočasne obmedzilo akékoľvek politické aktivity. V 60. rokoch 19. storočia sa však národné hnutie opäť aktivizovalo. Memorandum národa slovenského (1861) formulovalo požiadavku uznania slovenského národa a jeho autonómneho postavenia v rámci Uhorska. Vznikla Matica slovenská (1863) ako celonárodný kultúrny spolok (nadviazala na činnosť Tatrína) a boli tiež založené slovenské gymnáziá.

Rakúsko-uhorské vyrovnanie v roku 1867 však znamenalo posilnenie maďarskej politickej moci a začiatok systematickej maďarizácie. Zatváranie slovenských škôl, obmedzovanie kultúrnych spolkov a jazykové zákony výrazne oslabili možnosti verejného pôsobenia slovenského národného hnutia. Napriek tomu sa postupne formovala moderná politická reprezentácia a upevňovalo sa národné vedomie.

V druhej polovici 19. storočia sa zároveň modernizovalo hospodárstvo, rozvíjala sa industrializácia a výstavba dopravy. Sociálne problémy, chudoba a vysťahovalectvo však výrazne zasiahli široké vrstvy obyvateľstva.

Formovanie moderného slovenského národa tak prebiehalo v podmienkach politického útlaku, ale zároveň v období výrazných spoločenských a hospodárskych premien. Práve v tomto období sa definitívne ustálila predstava Slovákov ako samostatného politického národa so svojím jazykom, kultúrou či historickou tradíciou.

Vznik Československej republiky a Slovensko v medzivojnovom období (1918 – 1938)

Na prelome 19. a 20. storočia pôsobilo slovenské národné hnutie v podmienkach silnej maďarizácie a obmedzených politických práv. Slovenská národná strana a ďalšie politické skupiny sa usilovali o národnú rovnoprávnosť, no ich možnosti boli obmedzené. Prvá svetová vojna zásadne zmenila medzinárodnú situáciu a otvorila priestor na riešenie národných otázok v strednej Európe.

Počas vojny sa postupne formoval domáci aj zahraničný odboj. V zahraničí zohrali rozhodujúcu úlohu Tomáš G. Masaryk, Milan Rastislav Štefánik a Edvard Beneš, ktorí presadzovali myšlienku samostatného česko-slovenského štátu. Dôležitým krokom bolo vytvorenie československých légií, ktoré bojovali na strane Dohody a posilnili medzinárodné postavenie odboja.

Rozpad Rakúsko-Uhorska v roku 1918 umožnil realizovať politický cieľ spoločného štátu. Dňa 28. októbra 1918 bol v Prahe vyhlásený vznik Československej republiky a 30. októbra 1918 sa v Turčianskom Svätom Martine zišli zástupcovia slovenského politického života a prijali Deklaráciu slovenského národa, ktorou sa prihlásili k spoločnému štátu Čechov a Slovákov.

Vznik republiky však neznamenal okamžitú stabilitu. Hranice nového štátu sa definitívne určili až mierovými zmluvami, pričom Slovensko čelilo aj vojenskému zásahu maďarskej Červenej armády v roku 1919. Definitívne hranice potvrdila Trianonská mierová zmluva.

Československá republika sa konštituovala ako demokratický štát s parlamentným systémom. Ústava z roku 1920 zakotvila republikánsku formu vlády, dvojkomorové Národné zhromaždenie a systém všeobecného volebného práva vrátane žien. Prezidentom sa stal Tomáš G. Masaryk. Nový štát bol budovaný ako unitárny štát s výraznými prvkami centralizmu. Slovensko nemalo autonómne postavenie, čo časom vyvolávalo napätie, najmä medzi predstaviteľmi autonomistického prúdu.

V politickom živote sa presadil pluralitný stranícky systém. Významnú úlohu zohrávali agrárna strana, sociálna demokracia, národnosocialistická strana a na Slovensku najmä Hlinkova slovenská ľudová strana, ktorá postupne presadzovala požiadavku autonómie. Politická scéna bola pestrá a často fragmentovaná, čo si vyžadovalo koaličné vlády.

Vznikom republiky sa spojili dve hospodársky nerovnomerne rozvinuté oblasti. České krajiny patrili medzi priemyselne vyspelé regióny, zatiaľ čo Slovensko malo prevažne agrárny charakter. Integrácia do spoločného hospodárskeho priestoru si vyžadovala rozsiahle reformy.

Územie Slovenska v medzivojnovom období poznačili hospodárske krízy – povojnová kríza na začiatku 20. rokov a najmä veľká hospodárska kríza v 30. rokoch. Napriek problémom sa však postupne rozvíjal najmä zbrojársky priemysel, ktorý bol z vojensko-strategických dôvodov lokalizovaný práve na území Slovenska.

Vznik Československa znamenal zásadný obrat v oblasti školstva a kultúry. Zriaďovali sa slovenské školy, zavádzala sa slovenčina ako vyučovací jazyk a budovali sa nové vzdelávacie inštitúcie. V roku 1919 bola založená Univerzita Komenského v Bratislave, ktorá sa stala centrom vysokoškolského vzdelávania na Slovensku.

Rozvíjala sa kultúra, literatúra, divadlo i výtvarné umenie. Obnovená Matica slovenská, vznik Slovenského národného divadla a činnosť početných kultúrnych spolkov prispeli k upevneniu národnej identity. Medzivojnové obdobie tak predstavovalo dynamickú fázu kultúrneho rozvoja.

V 30. rokoch sa situácia v Európe vyhrocovala. Po nástupe Adolfa Hitlera k moci sa hlavnou zahraničnopolitickou otázkou stala hrozba zo strany nacistického Nemecka. Aktivizovala sa sudetonemecká politická reprezentácia, ktorá požadovala pre Nemcov v ČSR autonómiu a postupne podporovala rozbitie republiky.

Mníchovská dohoda z 29. septembra 1938 prinútila Československo odstúpiť pohraničné územia Nemecku. Republika stratila svoje obranné postavenie a politická kríza sa prehĺbila. V októbri 1938 bola vyhlásená autonómia Slovenska, čím sa začalo nové, turbulentné obdobie slovenských dejín.

Slovenská republika (1939 – 1945)

Po Mníchovskej dohode v septembri 1938 sa Československo ocitlo v hlbokej politickej kríze. Slovensko získalo autonómiu (október 1938), no medzinárodná situácia sa ďalej vyhrocovala. Pod tlakom nacistického Nemecka a po rokovaniach v Berlíne vyhlásil 14. marca 1939 Snem Slovenskej krajiny samostatný slovenský štát.

Vznik Slovenskej republiky bol úzko spätý s geopolitickými záujmami nacistického Nemecka. Štát síce formálne vystupoval ako suverénny, mal vlastnú vládu, prezidenta a medzinárodné uznanie viacerými krajinami, jeho existencia však bola od začiatku podmienená ochranou a politickou kontrolou Nemecka. Už 23. marca 1939 bola podpísaná ochranná zmluva s Nemeckom, ktorá zakotvila závislosť slovenskej zahraničnej a vojenskej politiky od Nemecka.

Politický systém Slovenskej republiky sa vyvíjal ako autoritatívny režim s výraznými totalitnými a fašistickými prvkami. Dominantnou politickou silou bola Hlinkova slovenská ľudová strana (HSĽS), ktorá sa stala jedinou povolenou slovenskou politickou stranou. Postupne došlo k:

- likvidácii politickej plurality,
- obmedzeniu občianskych práv,
- zavedeniu cenzúry,
- koncentrácii moci v rukách vedenia HSĽS,
- oslabeniu postavenia parlamentu (Snemu SR).

Prezidentom Slovenskej republiky sa stal Jozef Tiso. Ústava z júla 1939 síce formálne definovala štátne orgány, skutočná moc však spočívala v rukách vedenia HSĽS. Režim prechádzal vývojom:

- v počiatočnom období dominovalo konzervatívne krídlo,
- od roku 1940 posilnilo radikálne, pronacisticky orientované krídlo (V. Tuka, A. Mach),
- v roku 1942 sa Tiso stal „vodcom“ HSĽS.

Najtragickejšou kapitolou existencie Slovenskej republiky bolo riešenie tzv. židovskej otázky. Postupne boli prijímané protižidovské opatrenia:

- vylúčenie Židov zo štátnej správy a verejného života,
- obmedzenia v oblasti podnikania a majetku (arizácia),
- deportácie židovského obyvateľstva.

V rokoch 1942 a 1944 – 1945 boli zo Slovenska deportované desaťtisíce židovských obyvateľov do nacistických vyhladzovacích táborov. Tieto udalosti predstavujú jeden z najtemnejších momentov slovenských dejín. Režim zároveň prenasledoval politických odporcov a zaviedol represívne opatrenia voči opozícii.

Odboj a Slovenské národné povstanie (1944)

Od roku 1943 sa režim dostával do hlbokej krízy. Zhoršovala sa vojenská situácia Nemecka a narastal domáci odpor. Vyvrcholením protifašistického odboja bolo Slovenské národné povstanie v auguste 1944.

Po potlačení povstania nemeckými jednotkami nasledovala okupácia Slovenska a radikalizácia režimu. Deportácie židovského obyvateľstva pokračovali a represie sa stupňovali. V apríli 1945 režim definitívne zanikol spolu s porážkou nacistického Nemecka.

Kríza režimu Slovenskej republiky vytvorila podmienky pre rozvoj protifašistického odboja. Ten sa postupne formoval do viacerých prúdov:

- občiansky odboj, ktorého jadro tvorili bývalí agrárnici a demokraticky orientovaní politici; jeho cieľom bola obnova Československej republiky,
- komunistický odboj, ktorý spočiatku vychádzal z odmietania „buržoáznej“ ČSR a orientoval sa na Sovietsky zväz, no od roku 1943 sa priklonil ku koncepcii obnovy spoločného štátu,
- skupina predstaviteľov verných idei čechoslovakizmu a exilovej vláde v Londýne.

Koncom roka 1943 sa občiansky a komunistický odboj dohodli na spoločnom postupe. Podpísali Vianočnú dohodu a vytvorili Slovenskú národnú radu (SNR) ako politický orgán budúceho povstania. Súčasne sa formovalo ilegálne Vojenské ústredie pod vedením pplk. Jána Goliana pripravujúce ozbrojené vystúpenie proti režimu.

Slovenské národné povstanie vypuklo 29. augusta 1944 ako reakcia na vstup nemeckých vojsk na územie Slovenska. V porovnaní s pôvodnými plánmi bolo vyhlásené predčasne. Centrom povstania sa stala Banská Bystrica. Politickým orgánom bola Slovenská národná rada, ktorá prevzala zákonodarnú a výkonnú moc na povstaleckom území a vyhlásila obnovu Československa. Na oslobodenom území tak fakticky vznikol nový štát.

Vojenské zložky na čele s Jánom Golianom vytvorili 1. československú armádu na Slovensku, neskôr velenie prevzal Rudolf Viest. Povstalecká armáda bola štátmi protihitlerovskej kolalície uznaná za spojeneckú.

Od konca augusta 1944 začali nemecké jednotky so systematické potláčanie povstania. Koncom októbra 1944 obsadili Banskú Bystricu a povstalecké jednotky prešli na partizánsky spôsob boja. SNP sa tak skončilo vojenskou porážkou.

Skupina partizánov z II. Slovenskej partizánskej brigády M. R. Štefánika (neskôr II. slov. národnej part. brigády K. K. Popova)

Foto 1: Martin Turóci, Štefan Osika, Slovenské národné povstanie a odboj v Kunerade a Rajeckej doline

Hoci bolo povstanie vojensky porazené, Slovenská národná rada pokračovala vo svojej činnosti. Na oslobodenom území sa stala orgánom s legislatívnou a výkonnou mocou pre územie Slovenska.

Po potlačení SNP nasledovalo obdobie teroru a priamej nemeckej okupácie. Režim sa ešte viac radikalizoval a represie sa stupňovali. Zásadný obrat priniesol postup Červenej armády a 1. československého armádneho zboru cez Dukliansky priesmyk. V apríli 1945 bola oslobodená Bratislava a režim Slovenskej republiky zanikol.

Slovensko po 2. svetovej vojne (1945 – 1948)

Po oslobodení Slovenska v roku 1945 došlo k obnove Československej republiky. Nový politický systém bol označovaný ako ľudová demokracia alebo ľudovodemokratický režim. Formálne išlo o pluralitný systém, v ktorom pôsobili viaceré politické strany, no ich činnosť bola organizovaná v rámci Národného frontu, ktorý sa stal vrcholným mocenským orgánom ČSR.

Rozhodujúce politické rokovania sa uskutočnili v marci 1945 v Moskve. Výsledkom bol Košický vládny program, ktorý definoval základné smerovanie povojnovej republiky. Hoci vo vláde mali

zastúpenie viaceré strany, komunisti získali kľúčové ministerstvá (najmä ministerstvo vnútra a informácií), čím si zabezpečili výrazný vplyv na bezpečnosť a masmédiá.

V povojnovej ČSR neexistovala klasická opozícia. Všetky povolené politické strany boli združené v Národnom fronte a jeho rozhodnutia boli záväzné pre všetkých.

Počet politických strán bol obmedzený a ich pôsobnosť bola rozdelená medzi české krajiny a Slovensko. Na Slovensku sa dominantnou silou stala Demokratická strana, ktorá zvíťazila vo voľbách v roku 1946, zatiaľ čo v českých krajinách získala najväčšiu podporu Komunistická strana Československa.

Voľby v máji 1946 boli poslednými relatívne slobodnými voľbami pred nástupom komunistickej moci. Na ich základe vzniklo Ústavodarné národné zhromaždenie.

Otázka postavenia Slovenska zostávala aj po vojne sporná. Slovenská národná rada presadzovala širšie kompetencie pre slovenské orgány, čo sa krížilo s centralistickou koncepciou. zatiaľ čo centrálna vláda smerovala k upevňovaniu centralistického modelu štátu.

Postupne dochádzalo k oslabovaniu právomocí slovenských orgánov a posilňovaniu centrálnej moci. Pražské dohody z rokov 1945 – 1946 prispeli k upevneniu centralistického modelu republiky.

Od jesene 1947 sa politická situácia vyhrocovala. Komunistická strana sa usilovala o získanie úplného monopolu moci. Vo februári 1948 podali ministri nekomunistických strán demisiu v snahe vyvolať politickú krízu a zastaviť postup komunistov. Predpokladali, že ich demisia bude zamietnutá. Prezident Edvard Beneš však neodolal politickému tlaku (petície, zhromaždenia...) a ich demisiu prijal, čo umožnilo predsedovi vlády Klementovi Gottwaldovi zostaviť vládu podľa predstáv KSČ.

Týmto krokom sa skončilo obdobie pluralitnej demokracie a začalo obdobie komunistického režimu.

Po februári 1948 sa Komunistická strana Československa stala rozhodujúcou politickou silou. Ostatné politické strany boli postupne podriadené jej vedúcej úlohe. Medzi hlavné kroky patrili:

- prijatie novej ústavy (1948),
- reorganizácia politického systému,
- zmena charakteru Národného frontu,
- zavedenie jednotnej kandidátky vo voľbách,
- znárodňovanie podnikov,
- kolektivizácia poľnohospodárstva,
- potláčanie opozície.

Režim sa vyznačoval rozsiahlymi represívnymi opatreniami. Vznikli tábory nútených prác, prebiehali politické procesy proti tzv. nepriateľom režimu a rozvinula sa kampaň proti cirkvám a inteligencii.

Pri upevňovaní moci zohrávala kľúčovú úlohu štátna bezpečnosť. Politické procesy, internácie a zásahy proti spoločenským skupinám vytvárali atmosféru strachu.

Po smrti Klementa Gottwalda v roku 1953 nedošlo k zásadnému uvoľneniu režimu. Prezidentom sa stal Antonín Zápotocký a vedúcu pozíciu v strane postupne upevnil Antonín Novotný. Obdobie po roku 1953 sa nieslo v znamení upevňovania existujúceho systému. Menová reforma z roku 1953 spôsobila výrazné sociálne napätie a vyvolala protesty, no režim situáciu stabilizoval.

V roku 1960 bola prijatá nová ústava a štát dostal názov Československá socialistická republika (ČSSR). Marxizmus-leninizmus bol vyhlásený za oficiálnu štátnu ideológiu a vedúca úloha Komunistickej strany Československa bola zakotvená ústavne.

Napriek formálnemu upevneniu režimu sa v 60. rokoch začali objavovať prvé kritické hlasy medzi intelektuálmi, spisovateľmi, ekonómami aj časťou straníckych funkcionárov. Postupne sa vytvárali predpoklady na reformný pokus.

V januári 1968 bol za 1. tajomníka ústredného výboru KSČ zvolený Alexander Dubček, ktorý reprezentoval reformné krídlo strany. Začal sa proces politického uvoľňovania, známy ako Pražská jar. Reformný program, vyjadrený v Akčnom programe KSČ, počítal s:

- demokratizáciou politického systému,
- väčšou slobodou tlače a prejavu,
- rehabilitáciou obetí politických procesov,
- ekonomickými reformami,
- federalizáciou štátu a novým usporiadaním vzťahov medzi Čechmi a Slovákmi.

V spoločnosti nastala výrazná liberalizácia. Cenzúra bola zrušená, vznikali nové iniciatívy a diskusné platformy, aktivizovala sa kultúrna obec aj mládež. Reformný proces však v Sovietskom zväze a v ďalších krajinách socialistického bloku vyvolal obavy.

V noci z 20. na 21. augusta 1968 vstúpili na územie ČSSR vojská piatich krajín Varšavskej zmluvy. Invázia znamenala násilné ukončenie reformného procesu.

Nasledovali rokovania v Moskve, po ktorých sa československé vedenie zaviazalo k „normalizácii pomerov“. Reformné snahy boli postupne potlačené a začalo sa obdobie označované ako normalizácia.

Po odstránení reformného vedenia sa do čela štátu dostal Gustáv Husák. Obdobie 70. a 80. rokov sa označuje ako čas „reálneho socializmu“. Charakteristické znaky tohto obdobia:

- obmedzenie politických práv a slobôd,
- obnovenie cenzúry,
- personálne čistky v strane, médiách a kultúrnych inštitúciách,
- tlak na podpis tzv. Anticharty,
- politická stagnácia a ekonomické problémy.

Režim sa snažil stabilitu zabezpečiť zvyšovaním životnej úrovne a sociálnymi istotami, no zároveň prehlboval závislosť od Sovietskeho zväzu a potláčal opozíciu. Odpoveďou väčšiny obyvateľstva bol „útek do súkromia“.

Normalizačné roky boli skôr obdobím individuálnych akcií a protestov. No v 70. a 80. rokoch sa postupne formovala opozícia voči režimu, hlavne kultúrna opozícia na čele s disidentskými spisovateľmi. Významný moment predstavovalo vzniknutie iniciatívy Charta 77, ktorá upozorňovala na porušovanie ľudských práv.

Aktivizovali sa najmä náboženské a intelektuálne kruhy. Vznikali samizdatové publikácie, organizovali sa petície a verejné protesty. Koncom 80. rokov sa situácia menila aj pod vplyvom reforiem v Sovietskom zväze (perestrojka). Režim strácal legitimitu a spoločnosť sa postupne mobilizovala.

17. novembra 1989 sa v Prahe uskutočnila študentská demonštrácia, ktorá vyvolala masové protesty po celej krajine. Vznikli občianske iniciatívy, ktoré požadovali demokratizáciu spoločnosti.

Režim sa postupne zrútil bez použitia rozsiahleho násilia. Obdobie prechodu k demokracii je označované ako Nežná revolúcia.

Po roku 1989 sa do popredia dostala otázka štátoprávneho usporiadania. Politické rozdiely medzi českou a slovenskou reprezentáciou viedli k rozhodnutiu o rozdelení federácie.

1. januára 1993 vznikla Slovenská republika ako samostatný štát. Vznik štátu znamenal budovanie vlastných inštitúcií, diplomacie, ozbrojených síl a ekonomických mechanizmov. Prvé roky samostatnosti boli sprevádzané politickým napätím a ekonomickými problémami, no zároveň predstavovali naplnenie dlhodobých snáh o vlastnú štátnosť.

Rozpad federácie a vznik Slovenskej republiky (1992 – 1993)

Po parlamentných voľbách v roku 1992 sa politická reprezentácia v Čechách a na Slovensku nedohodla na ďalšom fungovaní federácie. Česká politická reprezentácia presadzovala pevnejší federálny model, zatiaľ čo slovenská časť pod vedením Vladimíra Mečiara smerovala k väčšej suverenite Slovenska.

Slovenská národná rada prijala 1. septembra 1992 Ústavu Slovenskej republiky. K 31. decembru 1992 zanikla Česká a Slovenská Federatívna Republika a od 1. januára 1993 vznikla Slovenská republika ako samostatný štát. Zaviedla sa aj nová mena, slovenská koruna. Vznik štátu znamenal potrebu budovania vlastných inštitúcií – štátnej správy, diplomacie, ozbrojených síl, menovej politiky aj zahraničných vzťahov.

Po vzniku samostatnej republiky sa Slovensko stalo členom OSN a postupne nadväzovalo diplomatické vzťahy. Vnútropolitická situácia však nebola stabilná. Po voľbách v roku 1994 vznikla vláda pod vedením Vladimíra Mečiara. Toto obdobie sa vyznačovalo:

- silnou centralizáciou moci,
- napätými vzťahmi medzi vládou a prezidentom,
- kritikou zo strany opozície,
- zhoršovaním medzinárodnej reputácie Slovenska.

Zahraničnopolitické smerovanie SR deklarovalo záujem o vstup do Európskej únie a NATO, no demokratické deficity a politické konflikty spôsobili, že Slovensko nebolo zaradené medzi prvú vlnu krajín prijatých do NATO v roku 1999.

Parlamentné voľby v roku 1998 priniesli zmenu politického smerovania. Vznikla široká koaličná vláda pod vedením Mikuláša Dzurindu, ktorá deklarovala jasnú orientáciu na európsku a euroatlantickú integráciu. Začali sa:

- demokratizačné reformy,
- stabilizácia politického prostredia,
- ekonomické reformy,
- intenzívne rokovania o vstupe do EÚ a NATO.

V roku 2004 sa Slovenská republika stala členom Európskej únie a zároveň vstúpila do Severoatlantickej aliancie (NATO), čím sa naplnil dlhodobý cieľ ukotvenia Slovenska v európskych a bezpečnostných štruktúrach.

V nasledujúcich rokoch pokračoval demokratický vývoj Slovenskej republiky. Striedali sa vlády rôzneho ideového zamerania, prebiehali ekonomické reformy a krajina sa postupne integrovala do európskych štruktúr aj v oblasti hospodárstva.

Slovensko prijalo spoločnú európsku menu euro (2009), čím sa ešte viac prehĺbila jeho integrácia do európskeho priestoru. Napriek politickým sporom a výzvam sa Slovenská republika etablovala ako suverénny demokratický štát s vlastnými inštitúciami a medzinárodným postavením.

Ústava Slovenskej republiky – základ štátnosti a právneho poriadku

Ústava Slovenskej republiky predstavuje najvyšší právny predpis štátu a základ jeho právneho poriadku. Ako „zákon zákonov“ má najvyššiu právnu silu a všetky ostatné právne predpisy s ňou musia byť v súlade. Určuje princípy fungovania verejnej moci, postavenie štátnych orgánov, rozsah základných práv a slobôd, ako aj základné smerovanie štátu v politickej, hospodárskej, sociálnej a kultúrnej oblasti.

Medzi základné výstavbové princípy, na ktorých je Ústava Slovenskej republiky založená patrí princíp medzinárodnoprávne uznávaného neodňateľného prirodzeného práva národov na sebaurčenie.

Ústava bola prijatá 1. septembra 1992 Slovenskou národnou radou, vyhlásená v Zbierke zákonov 1. októbra 1992 a v plnom rozsahu nadobudla účinnosť 1. januára 1993 – dňom vzniku samostatnej Slovenskej republiky ako zvrchovaného, demokratického a právneho štátu, jedného z nástupníckych štátov po zániku ČSFR. Jej prijatie predstavovalo kľúčový moment formovania modernej slovenskej štátnosti a konštitucionalizmu.

Štruktúra a hodnotový základ ústavy

Ústavu tvorí preambula a deväť hláv, ktoré sa členia na oddiely, články a odseky. Jednotlivé hlavy upravujú:

1. základné ustanovenia, štátne symboly a hlavné mesto,
2. základné práva a slobody,
3. hospodárstvo Slovenskej republiky a Najvyšší kontrolný úrad,
4. územnú samosprávu,
5. zákonodarnú moc,

6. výkonnú moc,
7. súdnu moc,
8. prokuratúru,
9. prechodné a záverečné ustanovenia.

Osobitné miesto má preambula, ktorá predstavuje hodnotový a interpretačný základ ústavy. Odkazuje na politické a kultúrne dedičstvo predkov, historické skúsenosti zápasov o národné bytie a štátnosť, cyrilo-metodské duchovné dedičstvo i historický odkaz Veľkej Moravy. Vyjadruje prirodzené právo národov na sebaurčenie a zdôrazňuje, že štát buduje slovenský národ spoločne s príslušníkmi národnostných menšín a etnických skupín. Spája sa tu národný princíp s princípom občianskym, keďže ústavu prijímajú „my, občania Slovenskej republiky“ prostredníctvom svojich zástupcov.

Preambula zároveň deklaruje základné ciele budovania štátu – demokratickú formu vlády, záruky slobodného života, rozvoj duchovnej kultúry a hospodársku prosperitu. Hoci má predovšetkým proklamatívny charakter, zohráva významnú úlohu pri výklade ústavných ustanovení. Ústava teda neustanovuje iba právny rámec fungovania štátu, ale zároveň zdôrazňuje historické a kultúrne dedičstvo slovenského národa, najmä cyrilo-metodskú tradíciu a odkaz Veľkej Moravy. Poukazuje na zápasy o národnú existenciu a štátnosť a zároveň zdôrazňuje právo národov na sebaurčenie. Slovenský štát je v nej chápaný ako spoločný cieľ slovenského národa aj národnostných menšín žijúcich na území Slovenska, čím sa spája národný a občiansky princíp. Taktiež vyjadruje základné hodnoty štátu – demokraciu, slobodu, rozvoj kultúry a hospodársku prosperitu, – a slúži ako východisko pre interpretáciu a uplatňovanie Ústavy SR v praxi.

Základné princípy štátu

Ústava zakotvuje Slovenskú republiku ako zvrchovaný, demokratický a právny štát, ktorý sa neviaže na nijakú ideológiu ani náboženstvo. Štátna moc pochádza od občanov; tí ju vykonávajú prostredníctvom volených zástupcov alebo priamo. Verejná moc je viazaná ústavou a zákonmi – štátne orgány môžu konať iba na ich základe a v ich medziach, zatiaľ čo občan môže konať všetko, čo zákon nezakazuje.

V tejto súvislosti treba poukázať na to, že hneď po princípe právneho štátu Ústava SR zakotvuje princíp suverenity ľudu, a to tak, že v čl. 2 ods. 1 sa fixuje: „Štátna moc pochádza od občanov, ktorí ju vykonávajú prostredníctvom volených zástupcov alebo priamo.“

Medzi základné výstavbové princípy patria:

- princíp suverenity ľudu a suverenity štátu,
- princíp právneho štátu a vlády práva,
- kombinácia národného a občianskeho princípu,
- princíp trojdelenia štátnej moci.

Ústava zároveň chráni územnú integritu štátu. Územie je jednotné a nedeliteľné a hranice možno meniť len ústavným zákonom. Upravuje aj otázky štátneho občianstva, štátneho jazyka a vlastníctva vybraných prírodných zdrojov, čím posilňuje ekonomické a právne základy suverenity.

Vo vzťahu k medzinárodnému prostrediu ústava umožňuje vstup do štátneho zväzku s inými štátmi na základe referenda a pripúšťa prenos výkonu časti práv na Európske spoločenstvá a Európsku úniu. Ratifikované a vyhlásené medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, ktoré zabezpečujú väčší rozsah práv, majú prednosť pred zákonmi. Zároveň sa zdôrazňuje zachovanie zvrchovanosti a ochrana národnej identity.

Trojdelenie moci a systém bŕzd a protiváh

Jedným zo základných princípov je rozdelenie štátnej moci na zákonodarnú, výkonnú a súdnu. Tento systém vytvára rámec parlamentnej demokracie a zároveň mechanizmus vzájomnej kontroly, ktorý bráni koncentrácii moci v rukách jedného orgánu.

Zákonodarnú moc vykonáva Národná rada Slovenskej republiky ako jediný ústavodarný a zákonodarný orgán. Má 150 poslancov volených na štyri roky. Schvaľuje zákony, rozhoduje o ústavných otázkach a kontroluje vládu.

Výkonnú moc vykonáva prezident Slovenskej republiky a vláda Slovenskej republiky. Prezident reprezentuje štát navonok a zabezpečuje riadne fungovanie ústavných orgánov. Vláda, tvorená predsedom vlády, podpredsedami a ministrami, riadi výkon štátnej správy.

Súdnu moc vykonávajú nezávislé súdy. Osobitné postavenie má Ústavný súd Slovenskej republiky ako garant ústavnosti. Kontroluje súlad právnych predpisov s ústavou a svojimi rozhodnutiami chráni ústavné princípy a základné práva. Ako negatívny normotvorca môže zrušiť právne predpisy odporujúce ústave.

Základné práva a slobody

Druhá hlava ústavy obsahuje rozsiahly katalóg základných práv a slobôd, ktoré sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné. Zaručujú sa všetkým bez ohľadu na pohlavie, jazyk, vieru, národnosť či príslušnosť k etnickej skupine.

Preto môžeme zdôrazniť, že Ústava SR vychádza z princípu nedotknuteľnosti a univerzálnosti charakteru prirodzených ľudských práv, teda z toho, že tieto práva nie sú nanútené štátom. V zmysle ústavnej úpravy sféra slobody človeka je prvotná.

Ústava chráni najmä:

- právo na život a ľudskú dôstojnosť,
- osobnú slobodu a nedotknuteľnosť osoby a súkromia,
- zákaz mučenia a nútených prác (s výnimkami ustanovenými zákonom),
- ochranu vlastníctva,
- nedotknuteľnosť obydlia a listové tajomstvo,
- slobodu pohybu a pobytu,
- slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania.

Zásahy do základných práv sú prípustné len na základe zákona a musia rešpektovať ich podstatu a zmysel. Ústava tak vytvára pevný rámec ochrany jednotlivca pred svojvoľným zásahom štátu.

Konštitucionalizmus a rigidita ústavy

Ústava nie je iba súborom právnych noriem, ale aj hodnotovým dokumentom, ktorý zakotvuje princípy konštitucionalizmu, teda vlády ľudu prostredníctvom ústavy. Verejná moc je podriadená ústave a jej dodržiavanie je základom vlády práva.

Naskytuje sa aj otázka rigidity – obsahovej flexibility. Ústava Slovenskej republiky je považovaná za rigidnú, keďže jej zmena je možná len ústavným zákonom schváleným najmenej 90 hlasmi poslancov Národnej rady Slovenskej republiky. Tento prísny postup má zabezpečiť stabilitu základných princípov štátu. Od svojho prijatia bola ústava viackrát novelizovaná, čo odráža dynamiku spoločenského vývoja a potrebu reagovať na nové výzvy a potreby spoločnosti. Jednou z významných zmien bolo zavedenie priamej voľby prezidenta

v roku 1999. Zároveň je nevyhnutné hneď dodať, že patrí medzi najmenej rigidné ústavy spomedzi ústav členských štátov Európskej únie.

Záver

Po viac než troch desaťročiach predstavuje Ústava Slovenskej republiky stabilný základ demokratického a právneho štátu. Formalizuje a chráni suverenitu Slovenskej republiky, vytvára rámec fungovania štátnych orgánov a garantuje ochranu základných práv a slobôd.

Ústava Slovenskej republiky predstavuje základný pilier budovania demokratického a právneho štátu. Spolu s Deklaráciou o zvrchovanosti Slovenskej republiky a Vyhlásením Národnej rady SR k vzniku nezávislosti zavŕšila národnoemancipačné snahy slovenského národa a umožnila vznik samostatnej, suverénnej a nezávislej Slovenskej republiky pokojnou ústavnou cestou.

Ústava zároveň vytvorila základ pre rozvoj demokracie, ochranu základných práv a slobôd a budovanie právneho poriadku štátu. Umožnila aj začlenenie Slovenska do medzinárodného spoločenstva – podporila mierovú spoluprácu s demokratickými štátmi, prijímanie medzinárodných zmlúv o ľudských právach a otvorila cestu k členstvu v európskych a euroatlantických organizáciách vrátane Európskej únie. Svojím obsahom a princípmi je porovnateľná s ústavami vyspelých európskych demokratických štátov.

Štátne symboly Slovenskej republiky

Štátne symboly Slovenskej republiky predstavujú významné znaky štátnej identity, historickej kontinuity a suverenity štátu. Ide o vizuálne a zvukové symboly, prostredníctvom ktorých sa vyjadruje historické dedičstvo, politická samostatnosť a kultúrna tradícia Slovenska. Súčasná podoba štátnych symbolov bola zakotvená v Ústava Slovenskej republiky prijatej 1. septembra 1992 a nadobudla účinnosť 1. januára 1993, teda dňom vzniku samostatnej Slovenskej republiky.

Medzi štátne symboly Slovenskej republiky patria:

- štátny znak,
- štátna vlajka,
- štátna pečať,
- štátna hymna.

Používanie štátnych symbolov upravuje zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 63/1993 Z. z. o štátnych symboloch Slovenskej republiky a ich používaní v znení neskorších predpisov. Tento zákon stanovuje pravidlá ich zobrazovania, používania a ochrany. Štátne symboly možno používať iba spôsobom ustanoveným právnymi predpismi a každý je povinný zachovávať k nim úctu. Právna úprava sa vzťahuje aj na ich používanie v elektronickej komunikácii a na ich digitálne vyobrazenie. Súčasťou štátneho vzdelávacieho programu je aj výchova k vlastenectvu a k rešpektu voči štátnym symbolom.

Historický vývoj štátnych symbolov

Historické korene štátnych symbolov Slovenskej republiky siahajú hlboko do minulosti. Hoci ich súčasná podoba bola právne zakotvená až na začiatku 90. rokov 20. storočia, jednotlivé symboly sa formovali v priebehu stáročí a súvisia s historickými udalosťami, politickými zmenami a národnoemancipačnými snahami Slovákov.

Významný dátum v moderných dejinách Slovenska je 1. január 1993, štátny sviatok Slovenskej republiky. Pripomína vznik samostatného štátu a zároveň deň nadobudnutia účinnosti Ústavy Slovenskej republiky, ktorá zakotvila podobu štátneho znaku, štátnej vlajky, štátnej pečate a štátnej hymny ako oficiálnych symbolov štátnej suverenity.

Štátny znak Slovenskej republiky

Štátny znak Slovenskej republiky patrí medzi základné symboly štátu a predstavuje vizuálne vyjadrenie historickej tradície, suverenity a právnej kontinuity Slovenska. Jeho podobu aj spôsob používania upravuje zákon o štátnych symboloch Slovenskej republiky.

Znak tvorí na červenom ranogotickom štíte strieborný (resp. biely) dvojitý kríž vztýčený na strednom vyvýšenom vrchu modrého trojvršia. Driek a ramená kríža sú na koncoch rozšírené a jemne vhĺbené, pričom vrcholy sú oblé. Striebornú farbu kríža možno pri farebnom vyobrazení nahradiť bielou farbou. Znak sa spravidla vyobrazuje farebne, no môže byť zobrazený aj jednofarebne, ak to vyžadujú okolnosti. Za štátny znak sa považuje aj jeho grafické spracovanie alebo stvárnenie z kovu, kameňa, keramiky či iného materiálu, pokiaľ zodpovedá zákonom určenej podobe.

Historické korene symbolu dvojitého kríža siahajú do Byzancie, kde vznikol približne v 7. storočí. Na územie dnešného Slovenska sa začal šíriť v 9. storočí a spája sa s veľkomoravským obdobím. Od konca 12. storočia bol súčasťou uhorského kráľovského znaku a od 13. storočia sa stal teritoriálnym symbolom územia dnešného Slovenska.

Za vlády uhorského kráľa Bela IV. používali mestá ako Nitra, Zvolen, Žilina, Skalica či Levoča dvojitý kríž vo svojich pečatiach a erboch. Trojvršie pod krížom sa objavuje začiatkom 14. storočia a od začiatku 16. storočia sa vykladá ako symbol pohorí Tatry, Matry a Fatry.

Počas revolučných udalostí roku 1848 sa dvojitý kríž na trojvrší stal symbolom národnoemancipačného úsilia Slovákov. Trojvršie získalo modrú farbu, ktorá mala reprezentovať ideu slovanskej vzájomnosti. V roku 1863 sa dvojkríž na modrom trojvrší stal emblémom Matica slovenská.

Po vzniku Československej republiky v roku 1918 bol slovenský znak začlenený do spoločného štátneho znaku ustanoveného zákonom z 30. marca 1920. Po druhej svetovej vojne bola československá symbolika obnovená a osobitné používanie slovenských symbolov bolo po roku 1948 obmedzené. V roku 1960 bol slovenský znak nahradený zlatou vatrou s modrým vrchom.

Až spoločenské zmeny po roku 1989 umožnili návrat historického symbolu. Slovenská národná rada 1. marca 1990 obnovila historický znak Slovenska ako štátny znak Slovenskej republiky v rámci federácie. Súčasná podoba znaku bola potvrdená Ústavou Slovenskej republiky a od 1. januára 1993 je znakom samostatného štátu.

Štátny znak používajú najvyššie ústavné orgány Slovenskej republiky, ministerstvá, súdy, prokuratúra, Ústavný súd Slovenskej republiky, orgány územnej samosprávy, štátne školy, diplomatické misie, ozbrojené sily, bezpečnostné zbory a ďalšie zákonom určené inštitúcie. Používa sa na označenie budov štátnych orgánov, volebných miestností, zasadacích miestností, štátnych škôl, obradných siení či národných pamätníkov. Objavuje sa tiež na štátnych vyznamenaniach, úradných preukazoch, ceninách a v Zbierke zákonov Slovenskej republiky.

Štátna vlajka Slovenskej republiky

Štátna vlajka Slovenskej republiky je ďalším významným symbolom štátnej identity. Tvorí ju trojfarebná zástava zložená z troch vodorovných pruhov rovnakej šírky – bieleho, modrého a červeného. Na prednej polovici vlajky je umiestnený štátny znak. Pomer strán vlajky je 2 : 3.

Bielo-modro-červená trikolóra je tradične označovaná ako panslovanská. Jednotlivé farby sa symbolicky vykladajú ako mier a čistota (biela), stálosť a vernosť (modrá) a energia či krv preliata za vlasť (červená). Štátny znak umiestnený na vlajke odkazuje na historickú tradíciu Slovenska.

Historické zobrazenia dvojkríža na zástavách sa objavujú už v 13. storočí, napríklad v pečati mesta Nitra. Prvá kodifikácia národnej zástavy je zaznamenaná v dokumente Žiadosti slovenského národa z mája 1848. Najprv išlo o červeno-bielu zástavu, neskôr sa ustálila bielo-modro-červená kombinácia farieb.

Po vzniku Československej republiky v roku 1920 sa používala československá zástava s modrým klinom. V rokoch 1939 – 1945 sa opäť používala bielo-modro-červená vlajka. Po druhej svetovej vojne sa vrátila československá zástava. Ústavný zákon Slovenskej národnej rady z 1. marca 1990 uzákonil slovenskú vlajku v rámci federácie a po vzniku samostatnej Slovenskej republiky 1. januára 1993 bol na vlajku pridaný štátny znak.

Štátnou vlajkou sa označujú budovy štátnych orgánov, orgánov územnej samosprávy, ozbrojených síl, bezpečnostných zborov a štátnych škôl. Používa sa pri štátnych sviatkoch, významných udalostiach a oficiálnych príležitostiach. Vlajka sa vztyčuje dôstojným spôsobom na vlajkový stožiar a nesmie byť poškodená ani znečistená.

Štátna pečať Slovenskej republiky

Štátna pečať Slovenskej republiky patrí medzi najdôležitejšie štátne symboly a používa sa na najvýznamnejších štátnych listinách. Má okrúhly tvar s priemerom 45 mm. V jej strede je vyobrazený štátny znak, ktorého farby sú znázornené heraldickým šrafovaním. Okolo znaku je umiestnený kruhopis „Slovenská republika“ a v dolnej časti kruhopisu sa nachádza lipový lístok.

Používa sa najmä na originály Ústavy Slovenskej republiky a ústavných zákonov, na medzinárodných zmluvách a na poverovacích listinách diplomatických zástupcov. Pečatidlo štátnej pečate uchováva prezident Slovenskej republiky. Tradícia používania pečatí nadväzuje na stredoveké panovnícke pečate, ktoré slúžili na potvrdzovanie najdôležitejších listín a privilégií.

Štátna hymna Slovenskej republiky

Štátnou hymnou Slovenskej republiky sú prvé dve slohy piesne Nad Tatrou sa blýska. Text hymny a jej notový záznam sú súčasťou zákona o štátnych symboloch Slovenskej republiky.

Pieseň vznikla v roku 1844 počas protestného odchodu slovenských študentov z Evanjelického lýcea v Prešporku do Levoče. Reagovala na politické a kultúrne napätie súvisiace s maďarizačnými tlakmi. Text napísal Janko Matúška na melódiu ľudovej piesne Kopala studničku.

Po vzniku Československej republiky tvorila spolu s českou piesňou Kde domov můj spoločnú štátnu hymnu. V období rokov 1939 – 1945 bola hymnou Slovenskej republiky pieseň Hej Slováci. Prvé dve slohy piesne Nad Tatrou sa blýska sa stali štátnou hymnou Slovenskej republiky prijatím ústavného zákona z 1. marca 1990 a po vzniku samostatnej Slovenskej republiky 1. januára 1993 získali definitívne postavenie štátnej hymny.

Hymna sa hrá alebo spieva pri štátnych sviatkoch, pamätných dňoch, významných politických a spoločenských udalostiach, pri zasadnutiach štátnych orgánov, v školách na začiatku a na konci školského roka, ako aj pri významných športových a kultúrnych podujatiach.

Ochrana a dôstojné používanie štátnych symbolov

Dohľad nad dodržiavaním zákona o štátnych symboloch vykonáva Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky a okresné úrady. Štátne symboly predstavujú dôležitý prvok verejného života a ich používanie je spojené s povinnosťou zachovávať úctu a dôstojnosť. Prostredníctvom štátneho znaku, vlajky, pečate a hymny sa symbolicky vyjadruje historická kontinuita, politická samostatnosť a kultúrna identita Slovenskej republiky.

Štátne sviatky, dni pracovného pokoja a pamätné dni Slovenskej republiky

Sviatky predstavujú významné dni v kalendári spoločnosti, počas ktorých si pripomíname historické udalosti, náboženské tradície alebo dôležité osobné a spoločenské míľniky. Plnia nielen oddychovú funkciu, ale predovšetkým funkciu kultúrnej pamäti, keďže pomáhajú upevňovať historické vedomie, národnú identitu a spoločné hodnoty.

V Slovenskej republike upravuje štátne sviatky, dni pracovného pokoja a pamätné dni zákon č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a o pamätných dňoch. Tento zákon rozlišuje jednotlivé kategórie významných dní podľa ich charakteru a spoločenského významu.

Najstaršie sviatky súviseli s prírodnými cyklami a zmenami ročných období. Tradičné ľudové zvyky ako topenie Moreny, stavanie mája, dožinky či vinobranie odrážali prepojenie človeka s prírodou a poľnohospodárskym rokom. Postupne sa k nim pridávali náboženské sviatky a neskôr aj sviatky spojené s významnými historickými udalosťami.

Vývoj sviatkov tak odráža spoločenské zmeny od agrárnej spoločnosti cez kresťanskú tradíciu až po moderný štát, ktorý si prostredníctvom sviatkov pripomína svoju štátnosť a demokratický vývoj.

Druhy významných dní v Slovenskej republike

1) Štátne sviatky

Štátne sviatky pripomínajú kľúčové udalosti moderných dejín Slovenska a hodnoty, na ktorých je štát postavený – slobodu, demokraciu a štátnu suverenitu. Štátny sviatok nemusí byť vždy automaticky aj deň pracovného pokoja (niektoré štátne sviatky sú pracovné dni).

2) Dni pracovného pokoja

Deň pracovného pokoja je deň, počas ktorého majú občania zo zákona voľno z práce (s výnimkou nevyhnutných služieb). Nie každý deň pracovného pokoja je zároveň štátnym sviatkom a naopak.

3) Pamätné dni

Pamätné dni sú zákonom určené významné dátumy, ktoré si spoločnosť pripomína, no nejde o dni pracovného pokoja. Ich cieľom je zachovávať historickú kontinuitu a podporovať občianske povedomie.

Príkladom je 30. október – výročie Deklarácie slovenského národa, či 6. marec – Deň obetí pandémie COVID-19. Pamätné dni predstavujú širší rámec historickej pamäti a dopĺňajú systém štátnych sviatkov.

4) Cirkevné sviatky

Cirkevné sviatky majú náboženský pôvod, najčastejšie spojený s kresťanskou tradíciou. Niektoré z nich sú zároveň dňami pracovného pokoja. Ich postavenie sa spája aj s medzinárodnými dohodami, napríklad so zmluvou medzi Slovenskom a Svätou stolicou z roku 2000, ktorá uvádza okruh dní, ktoré by mali ostať dňami pracovného pokoja (vianočné sviatky, 1. a 6. január, veľkonočné sviatky, 5. júl, 15. september a 1. november). Tieto dni majú dlhodobú kultúrnu tradíciu a silnú spoločenskú odozvu.

5) Osobné a rodinné sviatky

Popri oficiálnych sviatkoch zohrávajú významnú úlohu aj osobné a rodinné sviatky – narodeniny, meniny, svadby či životné jubileá. Hoci nemajú štátno-právny charakter, predstavujú dôležitý prvok sociálneho a kultúrneho života spoločnosti.

Význam sviatkov v modernej spoločnosti

Sviatky nie sú iba „voľné dni“. Predstavujú významné dátumy, prostredníctvom ktorých si spoločnosť pripomína historické udalosti a hodnoty, ktoré formovali jej identitu.

Slávenie sviatkov má hlboké historické korene. Už v dávnych civilizáciách, v Mezopotámii, Egypte či antickom Ríme, boli významné dni viazané na cyklus prírody, žatvu, príchod jari či zmenu ročných období. Postupne sa k nim pridali náboženské dôvody a neskôr aj pripomínanie významných spoločenských a historických udalostí.

V praxi sa však štátne sviatky na Slovensku často vnímajú skôr ako „deň voľna“ než ako aktívne pripomínanie historických udalostí. Jedným z dôvodov môže byť zložitý vývoj 20. storočia, počas ktorého sa menili štátne usporiadania aj politické režimy. Každé obdobie prinášalo nové symboly a sviatky, pričom po zmenách režimov sa niektoré dátumy prestávali oslavovať alebo

boli nahrádzané inými. Po skúsenosti s ideologickými oslavami počas totality sa časť verejnosti začala na štátne sviatky pozerať skôr formálne.

Pracovný pokoj pritom vytvára priestor na reflexiu a pripomenutie si významu daného dňa. Ak sa sviatok stane iba obyčajným pracovným dňom, jeho spoločenský rozmer sa môže oslabiť. Sviatky by preto nemali byť len „bonusovým voľnom“, ale príležitosťou uvedomiť si spoločnú históriu a hodnoty, ktoré formujú súčasnú podobu štátu.

Prehľad vybraných štátnych sviatkov a pamätných dní Slovenskej republiky

1. január – Deň vzniku Slovenskej republiky (štátny sviatok)

1. január je štátny sviatok a zároveň deň pracovného pokoja. Pripomína vznik samostatnej Slovenskej republiky 1. januára 1993, keď zanikla Česko-slovenská federatívna republika. Pokojné rozdelenie federácie prinieslo Slovenskej republike medzinárodné uznanie a už 19. januára 1993 sa stala členom Organizácie Spojených národov.

6. január – Zjavenie Pána (Traja králi) (deň pracovného pokoja)

Zjavenie Pána patrí medzi najstaršie kresťanské sviatky, slávený už od 3. storočia. Viaže sa na biblický príbeh o príchode mudrcov k novonarodenému Ježišovi. V minulosti bol spojený aj so sviatkom Kristovho krstu, ktorý sa od roku 1969 slávi osobitne.

25. marec – Deň zápasu za ľudské práva (pamätný deň)

Pripomína sviečkovú manifestáciu z roku 1988, keď sa občania v Bratislave zhromaždili na protest proti porušovaniu ľudských a náboženských práv vtedajším režimom.

Veľkonočné sviatky (dni pracovného pokoja)

Veľká noc je základným kresťanským sviatkom pripomínajúcim ukrižovanie, smrť a zmŕtvychvstanie Ježiša Krista. Nedeľa sa stala sviatočným dňom už v roku 321, keď cisár Konštantín Veľký zakázal manuálnu prácu v nedeľu.

1. máj – Sviatok práce (deň pracovného pokoja)

Sviatok práce sa slávi od roku 1890. Vznikol ako pripomienka robotníckych demonštrácií za osemhodinový pracovný čas. Po vzniku Československej republiky bol v roku 1919 vyhlásený za štátny sviatok.

4. máj – Výročie úmrtia Milana Rastislava Štefánika (pamätný deň)

Pamätný deň vyjadruje úctu k jednej z najvýznamnejších osobností moderných slovenských dejín, ktorá sa výrazne zaslúžila o vznik medzivojnovej Československej republiky.

8. máj – Deň víťazstva nad fašizmom (deň pracovného pokoja)

Pripomína ukončenie druhej svetovej vojny v Európe a víťazstvo nad fašizmom.

5. júl – Sviatok svätého Cyrila a Metoda (štátny sviatok)

Sviatok pripomína pôsobenie slovanských vierozvestcov Konštantína (Cyrila) a Metoda, ktorí vytvorili hlaholiku a preložili liturgické texty do staroslovienčiny. Sú považovaní za spolupatrónov Európy.

17. júl – Výročie Deklarácie o zvrchovanosti SR (pamätný deň)

Pripomína prijatie Deklarácie o zvrchovanosti Slovenskej republiky v roku 1992, ktorá bola významným krokom na ceste k samostatnosti.

4. august – Deň Matice slovenskej (pamätný deň)

Pripomína vznik Matice slovenskej v roku 1863 v Martine ako významnej kultúrnej a národnej inštitúcie.

29. august – Výročie Slovenského národného povstania (štátny sviatok)

Jedna z najvýznamnejších udalostí slovenských dejín. Povstanie z roku 1944 predstavuje symbol odporu proti fašizmu a výraz príslušnosti k demokratickým hodnotám Európy.

1. september – Deň Ústavy Slovenskej republiky (štátny sviatok)

Pripomína prijatie Ústavy Slovenskej republiky. Ústava je najvyšším právnym predpisom štátu a základom jeho demokratického a právneho usporiadania.

9. september – Deň obetí holokaustu a rasového násilia (pamätný deň)

Vyjadruje úctu obetiam holokaustu a zároveň upozorňuje na potrebu boja proti rasizmu, xenofóbii a diskriminácii.

15. september – Sedembolestná Panna Mária (deň pracovného pokoja)

Sedembolestná Panna Mária je hlavnou patrónkou Slovenska. Sviatok má dlhú náboženskú tradíciu.

19. september – Deň vzniku Slovenskej národnej rady (pamätný deň)

Pripomína vznik Slovenskej národnej rady ako národnopolitického orgánu reprezentujúceho slovenský národ.

6. október – Deň hrdinov Karpatsko-duklianskej operácie (pamätný deň)

Spomienka na boje v Duklianskom priesmyku počas druhej svetovej vojny a na padlých československých vojakov.

27. október – Deň Černovskej tragédie (pamätný deň)

Pripomína tragické udalosti z roku 1907, keď došlo k streľbe do obyvateľov obce Černová.

28. október – Deň vzniku samostatného Česko-slovenského štátu (štátny sviatok)

Pripomína vyhlásenie samostatného československého štátu v roku 1918. Najvýznamnejšie osobnosti tohto obdobia boli Tomáš Garigue Masaryk, Milan Rastislav Štefánik a Eduard Beneš. Ich práca a život sa navždy vryl do pamäti národa.

29. október – Deň narodenia Ľudovíta Štúra (pamätný deň)

Pripomína narodenie hlavnej osobnosti slovenského národného hnutia a kodifikátora spisovnej slovenčiny. Bol kodifikátorom spisovnej slovenčiny, zakladateľom Slovenských národných novín a spoluzakladateľom Slovenskej národnej rady v septembri 1848 vo Viedni, ktorá bola prvým národnopolitickým orgánom Slovákov.

30. október – Výročie Deklarácie slovenského národa (pamätný deň)

Pripomína Martinské zhromaždenie z roku 1918, na ktorom sa slovenskí predstavitelia prihlásili k sebaurčeniu.

31. október – Deň reformácie (pamätný deň)

Viaže sa na vystúpenie Martina Luthera a začiatok reformácie.

1. november – Sviatok všetkých svätých (deň pracovného pokoja)

Cirkevný sviatok spojený so spomienkou na svätých a na zosnulých.

17. november – Deň boja za slobodu a demokraciu (štátny sviatok)

Pripomína udalosti roku 1989 vedúce k pádu komunistického režimu a zároveň Medzinárodný deň študentstva.

24. – 26. december – Vianočné sviatky (dni pracovného pokoja)

Tieto dni patria medzi najvýznamnejšie kresťanské sviatky.

Významné lokality

Územie Slovenskej republiky je plné miest predstavujúcich dôležité body historickej pamäti, štátnej identity a kultúrneho dedičstva. Tieto lokality nesú stopy významných historických udalostí, politických rozhodnutí, kultúrnych tradícií aj spoločenských premien, ktoré formovali slovenskú spoločnosť.

Nasledujúci prehľad predstavuje vybrané miesta rozdelené do viacerých tematických kategórií – od symbolických centier štátnosti, cez lokality spojené s historickými míľnikmi, až po miesta pamäti, kultúrne inštitúcie a regionálne centrá identity.

Kategória 1: Symbolické miesta štátnosti

Bratislavský hrad

Kraj: Bratislavský

Bratislavský hrad predstavuje výraznú dominantu Bratislavy a dlhodobý symbol jej historickej a politickej identity. Nachádza sa na kopci približne 85 metrov nad Dunajom a jeho rozsiahly areál ohraničený mohutnými hradbami so štyrmi vstupnými bránami patrí medzi najväčšie hradné komplexy na Slovensku. Územie hradného kopca bolo osídlené už asi pred 5 000 rokmi a v priebehu storočí tu vznikali významné sídelné a mocenské centrá, od keltskej akropoly až po slovanské hradisko.

V prvej polovici 15. storočia bol hradný palác vybudovaný ako budúca cisárska rezidencia a v 16. storočí sa stal sídlom uhorských kráľov. Rozhodujúcu podobu získal v 18. storočí počas prestavby na príkaz Márie Terézie, po ktorej nadobudol súčasný charakter reprezentatívneho sídla. Dnes hrad slúži ako sídlo Slovenského národného múzea – Historického múzea.

Foto 2: Waldomiguez, Pixabay.com

Národná rada Slovenskej republiky

Kraj: Bratislavský

Národná rada Slovenskej republiky je jediný ústavodarný a zákonodarný orgán Slovenskej republiky a predstavuje centrálny priestor výkonu zákonodarnej moci v štáte. Ako volený orgán reprezentuje suverenitu štátu a ľudu a jej rozhodnutia formujú právne normy, ktoré ovplyvňujú fungovanie celej spoločnosti a verejného života. Poslanci parlamentu sa volia vo všeobecných, rovných a priamych voľbách na štvorročné obdobie. Národná rada schvaľuje ústavu, ústavné zákony a štátny rozpočet, ako aj ďalšie zákony a medzinárodné záväzky, ktoré sú kľúčové pre fungovanie Slovenskej republiky ako moderného demokratického štátu. Budova parlamentu v súčasnosti stojí na námestí Alexandra Dubčeka v Bratislave.

Grasalkovičov palác

Kraj: Bratislavský

Grasalkovičov palác, dnes známy ako Prezidentský palác, patrí medzi najvýznamnejšie historické budovy Bratislavy a od roku 1996 slúži ako oficiálne sídlo prezidenta Slovenskej republiky. Vznikol v 18. storočí ako letná rezidencia grófa Antona Grasalkoviča, významného uhorského šľachtica a radcu Márie Terézie, v období, keď bola Bratislava korunovačné mesto Uhorska. Palác bol postavený ako reprezentačný objekt mimo vtedajších mestských hradieb a stal sa významným spoločenským a kultúrnym centrom.

V priebehu 20. storočia palác plnil viaceré funkcie. Po prvej svetovej vojne v ňom sídlilo vojenské veliteľstvo, počas druhej svetovej vojny slúžil ako rezidencia prezidenta Slovenského štátu a v povojnovom období ako kultúrne a vzdelávacie centrum pre mládež. Po vzniku samostatnej Slovenskej republiky vznikla potreba nájsť dôstojné sídlo hlavy štátu a po rozsiahlej rekonštrukcii sa v roku 1996 palác stal oficiálnym prezidentským sídlom.

Slavín

Kraj: Bratislavský

Pamätník Slavín bol postavený v priebehu rokov 1957 – 1960 a slávnostne odhalený pri príležitosti 15. výročia oslobodenia Bratislavy Sovietskou armádou. V roku 1962 bol vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku. Slavín je monumentálny pamätník a zároveň vojnový cintorín, v ktorom je pochovaných 6 845 vojakov Červenej armády padlých pri bojoch o mesto v apríli 1945.

Centrálnu časť pamätníka tvorí obradná miestnosť a výrazný obelisk so sochou sovietskeho vojaka vztyčujúceho vlajku. Areál pamätníka bol koncipovaný ako oficiálny reprezentačný priestor a dopĺňajú ho viaceré diela slovenských sochárov 20. storočia. Na stenách obradnej miestnosti sú v mramore uvedené mená slovenských miest a dátum ich oslobodenia Červenou armádou.

Matica slovenská

Kraj: Žilinský

Matica slovenská je celonárodná slovenská kultúrna ustanovizeň so sídlom v Martine, ktorá zohrala kľúčovú úlohu v dejinách formovania slovenskej národnej identity. Založená bola v roku 1863 ako inštitúcia zameraná na rozvoj slovenskej kultúry, vedy, umenia a školstva v období, keď Slovensko nemalo vlastné politické inštitúcie. Po jej zákaze uhorskou vládou v roku 1875 bola činnosť Matice slovenskej obnovená v roku 1919, čím sa opätovne stala významným kultúrnym centrom národného života.

V súčasnosti sa Matica slovenská riadi osobitným zákonom a pôsobí prostredníctvom rozsiahlej siete miestnych, vedeckých a záujmových odborov, ako aj folklórnych súborov.

Svojou činnosťou prispieva k upevňovaniu národného sebauvedomenia a rozvoju duchovného a spoločenského života, najmä v prostredí inteligencie, študentstva a mládeže.

Foto 3: Josef Hamáček, Matica.sk

Kategória 2: Historické míľniky a formujúce udalosti

Martin a memorandum

Kraj: Žilinský

V dňoch 6. – 7. júna 1861 sa vo vtedajšom Turčianskom Svätom Martine uskutočnilo národné zhromaždenie, na ktorom sa zišla politická reprezentácia a zástupcovia slovenského národa z rôznych regiónov Slovenska. Zhromaždenia sa zúčastnilo približne 6 000 delegátov, ktorí mali splnomocnenia od miest, obcí a regiónov. Výsledkom rokovaní bolo prijatie Memoranda národa slovenského, jedného z kľúčových štátotvorných dokumentov novodobých slovenských dejín.

Memorandum formulovalo požiadavky na uznanie suverenity slovenského národa, jej legislatívne zakotvenie v uhorskej ústave a zavedenie slovenčiny ako úradného a vyučovacieho jazyka. Jeho prijatím vyvrcholilo emancipačné úsilie slovenského národného hnutia, ktoré nadväzovalo na aktivity štúrovskej generácie z revolučného obdobia rokov 1848 – 1849.

Hrad Devín a veľkomoravská tradícia

Kraj: Bratislavský

Hrad Devín patrí medzi najvýznamnejšie historické miesta na území Slovenska a jeho poloha na sútoku riek Dunaja a Moravy mu už oddávna dávala strategický význam. Lokalita bola osídlená v rôznych obdobiach dejín, od keltského a rímskeho osídlenia až po stredovek, pričom osobitné miesto v národných dejinách má Devín v období Veľkej Moravy, keď predstavoval významné hradisko a vojenské aj kultúrne centrum.

V ranom stredoveku zohrával Devín dôležitú úlohu v obrannom systéme a politickej organizácii veľkomoravského priestoru. V neskorších storočiach sa tu vyvinul rozsiahly pevnostný komplex. V 19. storočí sa Devín stal symbolickým miestom národného uvedomovania, keď si ho osvojila generácia štúrovcov ako jeden z kľúčových symbolov historickej kontinuity Slovákov.

Myjava a revolučné udalosti

Kraj: Trenčiansky

Myjava patrí medzi kľúčové miesta revolučných udalostí rokov 1848 – 1849, keď sa stala dejiskom politickej artikulácie slovenských národných požiadaviek. V roku 1848 tu v Dome Anny Kolénievej zasadla prvá Slovenská národná rada, ktorá predstavovala významný krok v úsilí o uznanie svojbytnosti slovenského národa, jeho práva na sebaurčenie a vlastnú štátnosť.

Nachádza sa tu tiež Múzeum slovenských národných rád, ktorého areál je zároveň symbolický priestor pripomínajúci revolučné udalosti roku 1848. Nachádzajú sa tu viaceré umelecké diela reflektujúce národné obrodenie a emancipačné úsilie.

Kategória 3: Miesta pamäti a etického odkazu

Pamätník holokaustu (Bratislava)

Kraj: Bratislavský

Pamätník holokaustu v Bratislave sa nachádza na mieste bývalej neologickej synagógy asanovanej v roku 1969. Vybudovaný bol v roku 1996 ako pietne miesto vybudované na

pamiatku približne 105 000 obetí holokaustu zo Slovenska, čím lokalita spája dve historické roviny – pripomienku tragédie holokaustu a zároveň spomienku na zaniknutú synagógu tvoriacu významnú súčasť mesta.

Memoriál je koncipovaný ako priestor verejnej pamäti a tichej reflexie. Jeho centrálny prvok tvorí nefiguratívna plastika s motívom Dávidovej hviezdy, umiestnená na čiernom granitovom podstavci s nápismi „zachor“ a slovenským „pamätaj“. Súčasťou pamätníka je aj čierna stena so siluetou zničenej synagógy.

Kalište

Kraj: Banskobystrický

Kalište predstavuje národnú kultúrnu pamiatku a pamätné miesto vypálenej obce, ktoré je súčasťou expozícií Múzea Slovenského národného povstania. Patrí medzi 102 obcí a osád vypálených počas druhej svetovej vojny, pričom práve do Kališťa sa život po tragických udalostiach už nikdy nevrátil. Tragédia sa odohrala 18. marca 1945, keď bola obec zničená a takmer všetci jej obyvatelia boli zastrelení alebo upálení v zhorených domoch.

Z pôvodných 42 domov sa po tejto tragédii zachovalo len šesť. Súčasťou pamätného miesta je aj pamätník obetiam a Sad života, pozostávajúci zo 102 ovocných stromov symbolizujúcich počet vypálených obcí na Slovensku a nádej návratu života aspoň v symbolickej rovine.

Dukliansky priesmyk

Kraj: Prešovský

Dukliansky pamätník s vojnovým cintorínom predstavuje centrálnu pietnu dominantu oblasti Duklianskeho priesmyku, ktorá je bezprostredne spätá s udalosťami Karpatsko-duklianskej operácie v roku 1944. Pamätný areál zahŕňa Pamätník 1. československého armádneho zboru a ďalšie pomníky vybudované na autentických miestach bojov, ktoré pripomínajú priebeh jednej z najťažších vojenských operácií druhej svetovej vojny na území Slovenska.

Pamätník je spolu s priľahlými pietnymi objektmi súčasť národnej kultúrnej pamiatky zapísanej ako Dukelské bojisko. Lokalita slúži ako miesto historickej pamäti a úcty k padlým vojakom, ktorí zahynuli počas bojov o prechod cez karpatský oblúk.

Múzeum SNP v Banskej Bystrici

Kraj: Banskobystrický

Múzeum Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici je ústredná celoslovenská špecializovaná inštitúcia, ktorá sa venuje výskumu, dokumentácii a sprístupňovaniu dejín slovenskej spoločnosti v rokoch 1938 – 1945. Jeho činnosť je zameraná najmä na Slovenské národné povstanie a protifašistický a národnooslobodzovací boj ako súčasť európskej antifašistickej rezistencie počas druhej svetovej vojny.

Múzeum zhromažďuje a odborne spracúva hmotné pamiatky, archívne dokumenty a obrazové či zvukové záznamy viažuce sa k tomuto obdobiu. Súčasť jeho poslania je aj dokumentovanie povojnových súdnych procesov, rehabilitácií povstalcov a reflexia súčasných prejavov neofašizmu, rasovej neznášanlivosti a intolerancie.

Kategória 4: Kultúrne a inštitucionálne centrá

Slovenské národné divadlo

Kraj: Bratislavský

Slovenské národné divadlo patrí medzi najvýznamnejšie, tzv. kultúrne inštitúcie Slovenska a zohráva kľúčovú úlohu v rozvoji profesionálneho divadelného umenia. Svoje dejiny začalo písať krátko po vzniku prvej Československej republiky v roku 1920, čím sa stalo jedným zo symbolov formovania modernej slovenskej kultúrnej identity.

Sídli v Bratislave a funguje ako tzv. divadlo verejnej služby. Tvorené je troma zložkami so stálymi umeleckými súbormi – činohrou, operou a baletom –, a pôsobí dnes v dvoch budovách, v historickej budove na Hviezdoslavovom námestí a v novej budove na Pribinovej ulici.

Slovenská národná galéria

Kraj: Bratislavský

Slovenská národná galéria je erbová galerijná inštitúcia Slovenska a kľúčové centrum ochrany, výskumu a prezentácie výtvarného umenia. Založená bola v roku 1948 ako vyústenie povojnových kultúrnych ambícií a postupne sa profilovala ako inštitúcia spravujúca národné kultúrne dedičstvo v oblasti historickej, modernej a súčasnej výtvarnej kultúry.

Hlavné sídlo galérie sa nachádza v Bratislave na nábreží Dunaja, v areáli historických Vodných kasární a pridružených budov. Okrem hlavného sídla v hlavnom meste SNG pôsobí aj prostredníctvom štyroch vysunutých pracovísk v rôznych regiónoch Slovenska.

Univerzita Komenského

Kraj: Bratislavský

Univerzita Komenského v Bratislave predstavuje najvýznamnejšiu a najrozsiahlejšiu vysokú školu na Slovensku a jeden zo základných pilierov vzdelanosti a vedeckého výskumu v krajine. Vznik UK v roku 1919 mal mimoriadny význam pre rozvoj kultúry, vedy a vzdelanosti na Slovensku. Po prvýkrát v dejinách malo Slovensko svoju vysokú školu, ktorá poskytovala možnosť získať najvyššie vzdelanie v rodnom jazyku.

Univerzita Komenského sa aktívne zapája do spolupráce so zahraničnými univerzitami a medzinárodnými akademickými organizáciami a významne prispieva k prepojeniu slovenského vysokého školstva s európskym a svetovým akademickým prostredím.

Slovenský rozhlas

Kraj: Bratislavský

Budova Slovenského rozhlasu v Bratislave patrí medzi najvýraznejšie architektonické dominanty mesta a zároveň predstavuje významné kultúrne a verejnoprávne centrum. Navrhnutá bola v 60. rokoch 20. storočia a dokončená v roku 1983, pričom pravidelné vysielanie z nej prebieha od roku 1985. Architektonicky jedinečná stavba v tvare obrátenej pyramídy je považovaná za jednu z najvýznamnejších realizácií neskorej moderny na Slovensku a v roku 2017 bola vyhlásená za národnú kultúrnu pamiatku.

Súčasťou budovy je aj Galéria Slovenského rozhlasu a koncertné priestory, ktoré rozširujú jeho pôsobenie smerom k vizuálnemu umeniu, vzdelávaniu a možnostiam kultúrneho dialógu.

Kategória 5: Regionálne nositele identity

Vlkolínec

Kraj: Žilinský

Vlkolínec je výnimočne zachovaná historická osada, ktorá tvorí miestnu časť mesta Ružomberok a nachádza sa v horskom prostredí severnej časti stredného Slovenska. Predstavuje jedinečný príklad stredovekého dedinského sídla s tradičnou drevenou architektúrou horských a podhorských oblastí. Urbanistická štruktúra osady je formovaná kopcovitým terénom Veľkej Fatry a tvorená zrubovými domami na úzkych parcelách, doplnenými hospodárskymi stavbami, stodolami a senníkmi.

Osídlenie Vlkolínca siaha do 10. storočia, pričom písomné pramene ho dokladajú od konca 14. storočia. Väčšina zachovaných objektov pochádza z 19. storočia a zahŕňa desiatky takmer neporušených hospodárskych dvorov, sakrálne stavby a budovu školy. Pre svoju jedinečnú hodnotu bol Vlkolínec v roku 1993 zapísaný do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO.

Foto 4: Walkerssk, Pixabay.com

Bardejov

Kraj: Prešovský

Bardejov patrí medzi historicky najvýznamnejšie mestá Slovenska a predstavuje prirodzené kultúrne, spoločenské a hospodárske centrum regiónu horného Šariša. Jeho dejiny siahajú hlboko do stredoveku, a práve tento stredoveký charakter mesta tvorí základ jeho identity a výnimočného postavenia v rámci východného Slovenska.

Historické jadro mesta spolu s komplexom stavieb tvoriacich židovské suburbium bolo v roku 2000 zapísané do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO. Bardejov si zachoval kontinuitu mestského života, výraznú kultúrnu tradíciu a funkciu regionálneho centra, ktoré presahuje hranice samotného mesta a ovplyvňuje širšie prihraničné územia.

Orava

Kraj: Žilinský

Orava patrí medzi výrazné historické a kultúrne regióny severného Slovenska, ktorého obyvateľstvo je sústredené najmä v údolí rieky Oravy a jej prítokov. Do roku 1922 bola Orava samostatnou historickou stolicou. Región Oravy vyniká mimoriadnou koncentráciou kultúrnych pamiatok, najmä sakrálnych stavieb a pamiatok ľudovej architektúry. Jeden z najvýraznejších symbolov je Oravský hrad, ktorý patrí medzi najvýznamnejšie národné kultúrne pamiatky Slovenska. Tradičnú podobu vidieckeho života dokumentujú zachované zrubové domy, skanzeny a historické sídla.

Súčasťou identity Oravy je aj silné kultúrne zázemie v podobe múzeí, galérií a knižníc. Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne hrá veľmi dôležitú úlohu v kultúre a zachovávaní historických pamiatok. Významné miesto zohrávajú aj drevené sakrálne stavby, z ktorých niektoré boli zapísané do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO.

Čičmany

Kraj: Žilinský

Čičmany sú malebnou obcou severozápadného Slovenska a situované sú v horskom prostredí Strážovských vrchov pri prameni rieky Rajčianky. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z 12. storočia a jej vývoj bol dlhodobo ovplyvnený náročnými prírodnými podmienkami, ktoré formovali spôsob života miestnych obyvateľov, zameraného najmä na poľnohospodárstvo, chov dobytka a doplnkové remeslá.

Čičmany sú známe predovšetkým svojou unikátnou ľudovou architektúrou s drevenými domami zdobenými bielymi ornamentmi. Ornamentálna výzdoba, pôvodne slúžiaca ako ochrana dreva vápenným náterom, je inšpirovaná miestnou výšivkou a stala sa jedným z najvýraznejších vizuálnych symbolov tradičnej slovenskej kultúry. Pre svoju výnimočnú hodnotu bol súbor ľudovej architektúry v Čičmanoch v roku 1977 vyhlásený za pamiatkovú rezerváciu ľudovej architektúry.

Tatry TANAP

Kraj: Prešovský

Vysoké Tatry tvoria jadro Tatranského národného parku, ktorý je najstarší národný park na Slovensku a zároveň predstavuje najvyššiu horskú skupinu v karpatskom oblúku. Územie zahŕňa Vysoké, Belianske a Západné Tatry s najvyšším vrcholom Gerlachovským štítom.

Tatry majú význam presahujúci hranice Slovenska. Spolu s poľským Tatrzánskim parkom narodowym tvoria bilaterálne cezhraničné chránené územie. Ich výnimočná hodnota bola v roku 1993 potvrdená zaradením do siete biosférických rezervácií UNESCO v rámci programu človek a biosféra. Územie je zároveň súčasťou európskej sústavy NATURA 2000, ktorej cieľom je ochrana ohrozených druhov a zachovanie biodiverzity.

Záver

Vývoj slovenskej štátnosti a národnej identity je výsledok dlhodobého historického procesu, ktorý sa formoval v priebehu mnohých storočí. Od raných politických útvarov na území dnešného Slovenska, cez obdobie Uhorského kráľovstva, národnoemancipačné snahy 19. storočia a dramatické udalosti 20. storočia, až po vznik samostatnej Slovenskej republiky možno sledovať postupné utváranie politického a kultúrneho spoločenstva Slovákov.

Historické udalosti, osobnosti a spoločenské zmeny vytvorili základ historickej pamäti, z ktorej vyrastá moderný slovenský štát. Významnú úlohu v tomto procese zohrávajú aj symbolické prvky štátnosti – ústava, štátne symboly, sviatky a pamätné dni –, vyjadrujúce hodnoty, na ktorých je štát postavený. Prostredníctvom nich si spoločnosť pripomína svoje dejiny, upevňuje historické vedomie a posilňuje pocit spolupatričnosti.

Dôležitou súčasťou národnej identity sú aj miesta historickej pamäti, kultúrne inštitúcie a regionálne tradície uchovávajúce kultúrne dedičstvo a sprostredkúvajú historické skúsenosti ďalším generáciám. Spoločne vytvárajú symbolický priestor, v ktorom sa stretáva minulosť s prítomnosťou a kde sa formuje vzťah spoločnosti k vlastným dejinám.

Poznanie historických koreňov štátnosti a identity má význam nielen pre pochopenie minulosti, ale aj pre orientáciu v súčasnosti. Umožňuje vnímať Slovenskú republiku ako súčasť širšieho európskeho a kultúrneho priestoru a zároveň ako štát, ktorého identita je založená na vlastnej historickej skúsenosti, kultúrnej tradícii a demokratických hodnotách.

Zdroje

Korene slovenskej štátnosti – historický prehľad

HEČKOVÁ, Jana. Dejepis: pomôcka pre maturantov a uchádzačov o štúdium na vysokých školách. Nitra : Enigma Publishing, 2016, 422 s.

Ústava Slovenskej republiky – základ štátnosti a právneho poriadku

Z, Dávid. *Ústava – základný zákon štátu.* Online. Dostupné na: https://www.ustavnysud.sk/documents/20121/75191/2022-literarna_sutaz_3_miesto_David_Z.pdf/bc134c38-ffbc-c43a-b854-8613b503828d.

Slovenská republika. *Ústava Slovenskej republiky, zákon č. 460/1992 Z. z.* Zákony pre ľudí. Online. Dostupné na: https://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460.

VEREŠOVÁ, Bianka. *Polopate: Čo je to Ústava SR?* ZmudriG. Online. Dostupné na: https://zmudrig.sk/polopate-co-je-to-ustava-sr/.

CHOVANEC, Jaroslav. *Ústava Slovenskej republiky (demokratický charakter a európsky štandard).* Časopis pro právní vědu a praxi 1/1998.

Štátne symboly Slovenskej republiky

Ministerstvo vnútra SR. *Štátne symboly.* Online. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/verejna_sprava/documents/statne_symboly/statne_symboly.pdf.

Slovenská republika. *Zákon č. 63/1993 Z. z.* Online. Dostupné na: https://www.epi.sk/zz/1993-63.

Buyflags. *Slovenská vlajka.* Online. Dostupné na: https://www.buyflags.eu/sk/slovenska-vlajka.

OROLÍN, Juraj. *Od protestnej piesne po symbol nášho národa. Príbeh slovenskej hymny.* Štandard. Online. Dostupné na: https://standard.sk/20558/od-protestnej-piesne-po-symbol-

nasho-naroda-pribeh-slovenskej-hymny#:~:text=Od%20protestnej%20piesne%20po%20symbol%20n%C3%A1%C5%A1ho%20n%C3%A1roda.%20Pr%C3%ADbeh%20slovenskej%20hymny.

TASR. *Štátne symboly Slovenskej republiky.* Teraz.sk. Online. Dostupné na: https://www.teraz.sk/slovensko/statne-symboly-slovenskej-republiky/657616-clanok.html.

Ministerstvo vnútra SR. *Dvadsaťdva rokov Štátnych symbolov Slovenskej republiky.* Online. Dostupné na: https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=dvadsatdva-rokov-statnych-symbolov-slovenskej-republiky.

Štátne sviatky, dni pracovného pokoja a pamätné dni Slovenskej republiky

Zones.sk. *Sviatočné a pamätné dni na Slovensku.* Online. Dostupné na: https://www.zones.sk/studentske-prace/obcianska-nauka/38497-sviatocne-a-pamatne-dni-na-slovensku/.

VEREŠOVÁ, Bianka. *Načo sú nám sviatky?* ZmudriG. Online. Dostupné na: https://zmudrig.sk/naco-su-nam-sviatky/.

Úrad vlády SR. *Štátne sviatky.* Online. Dostupné na: https://www.vlada.gov.sk/slovensko/statne-sviatky/.

BACIK, Marián. *Štátne sviatky na Slovensku.* Dostupné na: https://referaty.aktuality.sk/statne-sviatky-na-slovensku/referat-27331.

Významné lokality

Slovenské národné múzeum. *Poslanie a história múzea.* Online. Dostupné na: https://www.snm.sk/muzea-snm/historicke-muzeum/historicke-muzeum/o-muzeu#menu.

Národná rada SR. *História NR SR.* Online. Dostupné na: https://www.nrsr.sk/web/?sid=nrsr/historia.

Kancelária prezidenta SR. *Sídlo prezidenta Slovenskej republiky.* Online. Dostupné na: https://www.prezident.sk/page/prezidentsky-palac/.

Slovak memorial site. *História.* Online. Dostupné na: https://www.slavin.sk/sk/historia/.

Slovak memorial site. *Popis.* Online. Dostupné na: https://www.slavin.sk/sk/popis/.

Wikipédia. *Matica slovenská.* Online. Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Matica_slovenská.

Martin.sk. *Memorandum národa slovenského.* Online. Dostupné na: https://www.martin.sk/memorandum-naroda-slovenskeho-1861-2021/a-7214.

Múzeum Bratislava. *Hrad Devín.* Online. Dostupné na: https://muzeumbratislava.sk/hrad-devin.

Slovenské národné múzeum. *Múzeum Slovenských národných rád.* Online. Dostupné na: https://www.snm.sk/muzea-snm/muzeum-slovenskych-narodnych-rad/muzeum-slovenskych-narodnych-rad/o-muzeu.

Jewish Bratislava. *Pamätník holokaustu.* Online. Dostupné na: www.jewishbratislava.sk/sk/pamatnik-holokaustu/.

Visit Banská Bystrica. *Národná kultúrna pamiatka Kalište.* Online. Dostupné na: https://www.visitbanskabystrica.sk/art/kaliste-narodna-kulturna-pamiatka/.

Vojenský historický ústav. *Dukla.* Online. Dostupné na: https://www.vhu.sk/dukla.

Múzeum SNP. *História múzea.* Online. Dostupné na: https://muzeumsnp.sk/muzeum/historia-muzea/.

Múzeum SNP. *Naše poslanie.* Online. Dostupné na: https://muzeumsnp.sk/muzeum/nase-poslanie/.

Wikipédia. *Slovenské národné divadlo.* Online. Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Slovenské_národné_divadlo.

Slovenská národná galéria. *História.* Online. Dostupné na: https://sng.sk/sk/sng-bratislava/stranka/o-galerii/historia.

Slovenská národná galéria. *O galérii.* Online. Dostupné na: https://sng.sk/sk/sng-bratislava/stranka/o-galerii.

Univerzita Komenského v Bratislave. *História.* Online. Dostupné na: https://uniba.sk/o-univerzite/historia/.

Univerzita Komenského v Bratislave. *O univerzite.* Online. Dostupné na: https://uniba.sk/o-univerzite/.

Galéria Slovenského rozhlasu. *O Galérii Slovenského rozhlasu.* Online. Dostupné na: https://www.stvr.sk/radio/galeria-sro/o-galerii.

Unesco.sk. *Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry Vlkolínec.* Online. Dostupné na: https://www.unesco.sk/Vlkolinec.

Bardejov.sk. *O meste.* Online. Dostupné na: https://www.bardejov.sk/bardejov/o-meste.

Žilinský samosprávny kraj. *Orava.* Online. Dostupné na: https://www.zilinskazupa.sk/nas-kraj/regiony/orava/#1.

Mesto Žilina. *Obec Čičmany.* Online. Dostupné na: https://www.tikzilina.eu/obec-cicmany/.

This is Levoča. *Vysoké Tatry.* Online. Dostupné na: https://thisislevoca.sk/volny-cas/tipy-na-vylety/vysoke-tatry/.

Korene Identity

Korene identity vás prevedú kľúčovými momentmi našich dejín – od prvých pokusov o **politickú organizáciu Slovanov**, cez veľkomoravské **dedičstvo**, zápasy o **národné práva** až po vznik modernej **Slovenskej republiky**.

Približujú nielen **historické udalosti**, ale aj **hodnoty**, **symboly** a **myšlienky**, ktoré formovali slovenskú spoločnosť. Ukazujú, že dnešná podoba **Slovenska** je výsledkom stáročí **vývoja**, **zápasov** aj kultúrnej **kontinuity**.

MINISTERSTVO OBRANY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Realizované s finančnou podporou Ministerstva obrany Slovenskej republiky v rámci dotačného programu.
Za obsah tohto dokumentu je výlučne zodpovedný Mravenisko .